

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и на основу члана 1238 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће на седници одржаној 19. 04. 2017. године, изабрало нас је у Комисију за преглед и оцену докторске дисертације коју је **мр Наташа Ристивојевић Рајковић** предала под насловом **„Лексичко-семантичка анализа глагола са основним значењем „ударити“ у норвешком и српском језику: контрастивна анализа“**. О кандидаткињи и докторској дисертацији подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

О кандидаткињи

Наташа Ристивојевић-Рајковић рођена је 07.6.1975. у Београду. На Катедру за француски језик и књижевност на Одсеку за романистику Филолошког факултета Универзитета у Београду кандидаткиња се уписала школске 1994/95. године и дипломирала 1999. године, чиме је стекла звање професора француског језика и књижевности. Упоредне студије на Групи за скандинавске језике и књижевности уписала је школске 1995/96. године. Дипломирала је 2001. године и стекла звање дипломираног филолога скандинавских језика и књижевности.

Кандидаткиња од 2001. ради на Филолошком факултету у Београду, на Групи за скандинавске језике и књижевности, прво као библиотекар по уговору о делу, затим као лектор по уговору о делу од 2003. до 2005, а од 2005. на радном месту лектора за норвешки језик на неодређено време. Кандидаткиња држи практичну наставу савременог норвешког језика на све четири године студија (*Савремени норвешки језик I-IV*; од 2009.

Савремени скандинавски језици (норвешки) од Г1 до Г8), као и вежбе на предметима *Скандинавски језици 2* (Морфологија), *Скандинавски језици 5* (Когнитивна семантика) и *Скандинавски језици 7* (Историја скандинавских језика).

Мр Наташа Ристивојевић Рајковић је у току додипломских и постдипломских студија у више наврата боравила у Скандинавији на стручном усавршавању.

О докторској дисертацији

Докторска дисертација мр Наташе Ристивојевић Рајковић садржи укупно 303 странице и састоји се од пет целина. Прву целину чини **Увод (стр. 1–13)**, у ком се поступно разматра тема рада, зацртавају циљеви рада, даје опсежан коментар у вези с прикупљеном грађом и постављају темељи за теоријски оквир рада. У **другој целини**, под називом **Претходна истраживања (стр. 13–21)** кандидаткиња упућује на семантичка и синтаксичка истраживања, али и на проблеме у досадашњим приступима у обради поменуте теме. Трећа и четврта целина чине централни део докторске дисертације.

Трећа целина, под називом **Догађај ударања и лексичко-семантичка група глагола ударања (стр. 21–196)**, подељена је на мање целине: **Догађај ударања (стр. 22–24)**, **Кретање (стр. 25–26)**, **Сила (стр. 26–32)**, **Контакт (стр. 32–33)**, **Резултат (стр. 33–39)**, **Звук (стр. 39–42)**, **Бол и повређивање (стр. 42–45)**, **Исказивање осећања и невербална комуникација (стр. 46–50)**, **Кретање (стр. 50–52)**, **Модификација површине (стр. 52–53)**, **Убијање (стр. 53)**, **Уништавање (стр. 54)**. Додатно, трећу целину чини и сегмент под називом **Лексичко-семантичка група глагола ударања (стр. 54–58)**, која се такође састоји из следећих, мањих целина: **Семантичко-синтаксичка скица прототипа ГУ (стр. 58–69)**, **Омеђавање лексичко-семантичке групе ГУ (стр. 69–83)**, **Класификација ГУ у норвешком и српском језику (стр. 83)**, **Параметар силе (стр. 84–91)**, **Параметар средства (стр. 91–105)**, **Параметар звука (стр. 105–145)**, **Одлике лексичко-семантичке групе ГУ у норвешком и српском језику (стр. 145–147)**, **Морфолошки комплексни ГУ норвешког и српског језика (стр. 147)**, **Морфолошки комплексни ГУ норвешког језика (стр. 147–152)**, **Суфиксација (стр. 153)**, **Префиксација (стр. 153–154)**, **Творба с партикулом (стр. 154–173)**, **Творбене одлике групе ГУ у српском језику (стр. 174)**, **Суфиксација (стр. 174–179)**, **Префиксација (стр. 180–194)** и **Закључак (стр. 194–196)**.

Четврту целину, под називом **Аргументска структура догађаја ударања** (стр. 196–284), чини такође више целина и то су: **Учесници глаголске ситуације ударања** (стр. 197-201), **Извор ударца** (стр. 202), **Агенс** (стр. 202–241), **Пацијенс** (стр. 242–278), **Циљ** (стр. 279–282), **Закључак** (стр. 282–284).

Пету целину докторске дисертације кандидаткиње мр Наташе Ристивојевић Рајковић чини **општи Закључак** (стр. 284–289), а некон њега следи **увид у податке о коришћеној литератури** (стр. 290–302), **као и биографски и ауторски подаци о кандидаткињи** (стр. 303). Рад садржи 8 табела и 3 слике.

У **уводном** поглављу дефинишу се предмет и циљеви рада, износи се опис корпуса и преглед релевантне литературе, те дају објашњења основних појмова и термина. Предмет рада представља, у ширем смислу, семантика глагола, проблематика којом се бави релативно мали број научних радова у односу на истраживања посвећена семантици неких других врста речи, нпр. именица и предлога. У ужем смислу, предмет рада чини група глагола основним значењем „ударити“ у савременом норвешком и српском језику. Глаголи ударања представљају предмет интересовања лингвиста различитих теоријских усмерења још од када је Чарлс Филмор (Ch. Fillmore) скренуо пажњу научне јавности на ову тематску групу глагола у свом раду “The Grammar of Hitting and Breaking” из 1970. године. Већина истраживања се, међутим, ограничила на бављење односом глагола ударања према групи глагола који означавају ломљење или њеним статусом у оквиру шире групе глагола физичке акције, док, према увиду у литературу, ни у оквиру србистике, ни у оквиру скандинавистичке лингвистике не постоје студије које се систематски баве глаголима ударања и унутрашњим устројством ове тематске групе глагола. Истраживање је смештено у шири теоријски оквир когнитивне лингвистике са циљем уочавања веза између језичке структуре и људске спознаје.

У докторској дисертацији се у поглављу у вези с досадашњим истраживањима, то јест у **другом поглављу**, напомиње, пре свега то да се истраживања ове врсте могу поделити у две велике групе: семантичка истраживања, која се концентришу на анализу полисемантичке структуре глагола ударања, и на далеко бројнија, семантичко-синтаксичка истраживања. Проблеми у вези с досадашњим истраживањима, како тврди кандидаткиња, односе се на велико интересовање за ову тему, али у исто време и веома

мали број радова у којима се поменути глаголи обрађују у целини, јер се предност даје највише испитивању централног глагола групе и његовог семантичко-синтаксичког интерфејса. Кандидаткиња напомиње и то да су, методолошки посматрано, готово све студије униформне у коришћењу интроспекције и ослањању на сопствени језички осећај као методе у прикупљању и анализи материјала, те да солидније теоријско утемељење имају само представници семантички оријентисане групе истраживања, који грађу прикупљају из речника или корпуса. Због поменутих недостатака, кандидаткиња се одлучила за корпусну методу уз ослањање на додатне изворе грађе и методе анализе прикупљених глагола, о чему посебно пише у сегменту рада који се односи на прикупљену речничку грађу.

Треће поглавље, једно од два централна поглавља ове докторске дисертације, садржи опис поступка анализе догађаја ударања и закључак у вези с тим да је његова структура заједничка за норвешки и српски језик, као и то да су кључни елементи те структуре извор силе, прималац силе, средство, сила, кретање, контакт, док споредне елементе чине потенцијални елементи извршења радње: бол, звук, исказивање осећања и невербална комуникација. У зависности од говорне ситуације и споредни елементи могу прећи у профилисани део структуре, али је општији закључак то да глаголи ударања не имплицирају резултат, него само начин ударања по чему се и разликују од глагола промене стања. Глаголи ударања су типично прелазни глаголи с примаоцем ударца израженим дирекним објектом или предлошком синтагмом. Међутим, поједине глаголе ударања, првенствено глаголе с доминантним елементом звука, одликују и другачији синтаксички обрасци, атипични за догађај ударања (једноактантне конструкције), али док год у семантичкој структури глагола постоји идеја опозиције силе и ако се то може изразити синтаксичким средствима типичним за догађај ударања, глагол се може сврстати у категорију глагола ударања.

Аргументска структура догађаја ударања о којој се говори у **четвртном поглављу** обухвата сегменте језички кодираног догађаја ударања, који представља израз концептуалне структуре настале као резултат искуствене реалности радње ударања. Овај догађај се, надаље, може описати као однос између два учесника, извора ударца и примаоца ударца, а карактеришу га покрет учесника који удара и силовити контакт који

извор силе остварује самостално или из помоћ неког инструмента са учесником који трпи ударац. Као потврду овог навода, кандидаткиња уводи схему поменуте глаголске ситуације која представља својеврсни акциони ланац. Догађај ударања је, тако, ланчани пренос енергије у ком се издвајају два основна типа учесника: површина из које енергија долази, извор удараца и површина која прима енергију, прималац удараца. Тиме овај догађај спада у инстанцу транзитивне ситуације дефинисане као интеракција између два учесника, типично агенса и пацијенса. Реч је, дакле, о транзитивности схваћеној као континуум без јасних граница, с нагласком на разликовању учесника догађаја. У закључку у вези с овим поглављем кандидаткиња указује на условљеност налаза о природи извора удараца различитим морфолошким облицима глагола. Највећи степен поклапања с прототипичном ситуацијом ударања и прототипичним агенсом утврђен је у примерима с претеритом норвешких глагола, а у грађи на српском језику у облику перфекта. Наиме, примери у којима су глаголи ударања употребљени у поменутом облику далеко чешће означавају конкретно, физичко ударање од грађе у којој се исти глагол јавља у инфинитиву или у презенту. Агенс је, у највећем броју случајева, веома близак прототипу, а радњи приступа као непосредни узрочник с намером да изазове промену стања код примаоца удараца. Кандидаткиња је анализом грађе утврдила да се жива бића у улози примаоца удараца могу сматрати погођеним радњом у већој мери него што су то површине, чак и ако постоје физички видљиве промене, имајући у виду то да бића поседују и унутрашњи, ментални живот на који се погођеност радњом може односити, па се сви аниматни примаоци удараца тумаче као типични пацијенс исказан централним средствима транзитивности. У раду је утврђено и то да је за појам погођености битан однос између учесника у читавом догађају и равнотежа транзитивности, те се типичним пацијенсима могу сматрати и неки неаниматни учесници у оним ситуацијама када интензитет радње премаши уобичајени ниво. Овај налаз је занимљив утолико што је супротан начину на који се, у литератури, пацијенс посматра као типично неаниматан.

У **петом**, закључном поглављу докторске дисертације даје се детаљна напомена у вези с тим да је анализом аргументске структуре глагола ударања констатовано да је типични вршилац радње људско биће, које ударац врши с одређеним намером, али да се у овој улози могу остварити и ентитети који се дефинишу као силе, делови тела, оруђа и апстрактне појаве због узрочне умешаности у радњу. Неопходан услов за појављивање

неаниматних ентитета на позицији субјекта јесте повлачење људског агенса у позадину структуре догађаја. Надаље, питање улоге примаоца ударца је такође једно од кључних питања којима се кандидаткиња бави, имајући у виду то да постоји уобичајени став у вези с тим како је поменути учесник локализаторске природе и да није инхерентно погођен радњом.

Налази указују на међусобну зависност између семантичког и синтаксичког нивоа у смислу прототипичног повезивања карактеристика учесника глаголске радње и синтаксичких функција у којима се обично налазе. У дисертацији се закључује да постоје прототипичне конструкције за глаголску радњу ударања у којој је прималац ударца живо биће (конструкција с директним објектом), односно неживи ентитет (конструкција с прилошком одредбом) и да захваљујући чврстини везе коју остварују с ученицима који типично улазе у ту врсту конструкције оне преносе одређене семантичке елементе на друге учеснике унутар поменуте конструкције.

Закључак

Како теоријски оквир рада (когнитивна лингвистика) подразумева да се семантика глагола ударања идентификује са концептуализацијом саме радње ударања, те је један од примарних циљева рада на овој докторској дисертацији било испитивање сличности и разлика у начину на који говорници норвешког и српског језика концептуализују и језички кодирају дату радњу. Ударање је једна од базичних радњи и истраживање њеног кодирања у језику може пружити користан увид у начин организације људске спознаје, перцепције и искуства.

На основу анализе прикупљене грађе остварен је висок степен поклапања у концептуализацији ситуације ударања, због припадности сличном ширем културном окружењу, у смислу путева полисемантичке дисперзије глагола ударања, док је у језичком кодирању дошло до већег степена непоклапања услед типолошких разлика између норвешког и српског језика и разлике између језичких средстава којима се глаголска радња може кодирати у поменутим језицима. До поменутих резултата истраживања дошло се, пре свега, анализом семантичког описа глагола који припадају тематској групи глагола ударања, утврђивањем парадигматских односа унутар те групе, као и механизма

полисемантичког ширења датих лексема, али и контрастивним проучавањем семантичке еквиваленције међу испитиваним лексичким јединицама норвешког и српског језика, као и поређењем структуре ове тематске групе глагола у српском и норвешком језику.

Кандидаткиња у раду полази од контрастивно-семантичке анализе глагола ударања у норвешком и српском језику. Семантичка анализа је извршена првенствено на основу метода примењених у оквиру когнитивне лингвистике, између осталог *force dynamics* Л. Талмија и *billiard-ball-model* Р. Лангакера, а за потребе појединих фаза анализе у мањој мери је коришћена и теорија прототипа и теорија синтаксичких алтернација Б. Левин. Како је немогуће истраживати само семантичке карактеристике глагола без осврта на њихове синтаксичке особености, рад се бави и проблематиком синтаксе глагола ударања у складу са схватањем когнитивне лингвистике о целовитости значења и служећи се у мањој мери теоријом алтернације примењеном у извесном броју радова посвећеним семантици глагола.

Увид у литературу показује да се већина радова и чланака посвећених глаголима бави синтаксичким аспектима глагола, а да је релативно мали број истраживања посвећен њиховим семантичким карактеристикама. Иако је рад замишљен као лексичко-семантичка анализа једне групе глагола, кандидаткиња полази од претпоставке да семантичке и синтаксичке аспекте глагола не треба проучавати одвојено, те је неопходно испитати и различите приступе истраживању глагола. Посебна пажња се посвећује теоријским поставкама когнитивнолингвистичког приступа, који нуди могућност за целовито и систематско испитивање глагола уопште и групе глагола која је предмет интересовања овог рада.

Централни део рада се бави анализом глагола који припадају семантичком пољу глагола ударања у норвешком и српском језику, утврђивањем хијерархијског устројства тог поља (дефинисање односа између централних чланова поља *ударити/ударати* одн. *slå* и осталих чланова, нпр. *лупити/лупати*, *ћушнути/ћушкати* итд., на норвешком језику нпр. *klaske*, *piske* итд.) и односа смисла који постоје између чланова тог поља на унутарјезичком и међујезичком плану. То подразумева и испитивање концептуализације ударања као једне од базичних радњи и идентификовање централних и периферних аспеката концептуалне базе, *контакта*, *преноса енергије* и *покрета*, заједничких свим

члановима групе, а затим и *интензитета, звука, инструмента, учестаности* итд. који су карактеристични само за неке чланове ове тематске групе. У раду је пажња посвећена и секундарним семантичким реализацијама глагола ударања у норвешком и српском језику и улози метафоре и метонимије у полисемантичкој дисперзији ових глагола (*помући некога до ногу, ударити у смех/свађу* и сл, на норвешком језику *det slo meg, det hamret på døra* итд.). Истраживање обухвата и утврђивању природе односа лексичких и синтаксичких карактеристика глагола унутар испитиване групе – како конструкције у које глагол улази могу модификовати његова значења и у коликој мери семантичка структура глагола одређује тип синтаксичке конструкције у коју одређени глагол може ући (нпр. како се на синтаксичком плану реализује учесник у радњи који означава површину ударца у односу на категорију живости и сл.), у ком степену су поједини глаголски облици везани за одређени тип полисемантичке дисперзије у оквиру групе глагола ударања (нпр. код извесног броја глагола ударања у српском језику се само у облику трпног глаголског придева уочава секундарно значење „луд“ – *ударен, ошинут, опаљен*, које се не среће у другим глаголским облицима) и сл.

У завршном делу рада били кандидаткиња износи закључке у вези с анализом и очекиваним тенденцијама у даљим истраживањима у вези с овом и њој сродним лингвистичким темама.

Докторска дисертација мр Наташе Ристивојевић Рајковић је конзистентно, целовито и методолошки коректно дело. Кандидаткиња је у раду показала смисао за контрастивну и семантичку анализу, при чему је остварен јасан помак у научној зрелости у односу на контрастивна семантичка истраживања извршена у магистарском раду. Резултати истраживања су презентовани јасно и прегледно, а одговарајућа референтна литература сведочи о теоријској утемељености истраживања.

Имајући у виду горенаведено, Комисија у саставу: доц. др Зорица Ковачевић, ментор, доц. др Софија Биланџија, члан, проф. др Рајна Драгићевић, члан, проф. др Зорка Кашић, члан, **позитивно оцењује докторску дисертацију мр Наташе Ристивојевић Рајковић „Лексичко-семантичка анализа глагола са основним значењем „ударити“ у норвешком и српском језику: контрастивна анализа“**, те предлаже да мр Наташа Ристивојевић Рајковић приступи усменој одбрани дисертације, након што извештај

Комисије буде прихваћен од стране Наставно-научног већа Филолошког факултета и Већа друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА

КОМИСИЈЕ:

1. _____

др Зорица Ковачевић, доцент, Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. _____

др Софија Биланџија, доцент, Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. _____

др Рајна Драгићевић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

4. _____

др Зорка Кашић, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду